

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Współczesne tendencje leksykalne i słowotwórcze w języku słowackim

Author: Mariola Szymczak

Citation style: Szymczak Mariola. (2005). Współczesne tendencje leksykalne i słowotwórcze w języku słowackim. W: L. Spyryka (red.), "III Spotkanie Słowacystów Polskich" (S. 62-69). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Mariola Szymczak

Sosnowiec

Współczesne tendencje leksykalne i słowotwórcze w języku słowackim

Celem artykułu jest zasygnalizowanie głównych tendencji rozwojowych w systemie słowotwórczym i leksykalnym języka słowackiego. Analizie poddano przykłady zaczerpnięte z prasy codziennej („Sme”, „Pravda”, „Narodná obroda”, „Plus 7 dní”) oraz z leksykonów rejestrujących najnowsze słownictwo¹. Procesy społeczno-ekonomiczne, kulturowe i cywilizacyjne, jakie dokonały się w latach dziewięćdziesiątych XX wieku oraz u progu nowego wieku, miały przemożny wpływ na dynamikę przeobrażeń w systemie słowotwórczym i leksykalnym języka słowackiego. Badany materiał jest znakomitą ilustracją owych procesów, nowej rzeczywistości, a także swoistych przekształceń i innowacji językowych.

Warto zatem odnotować takie procesy, jak:

1) **internacjonalizacja** systemu słowotwórczego i systemu leksykalnego, uwidaczniająca się przede wszystkim w przejmowaniu obcych elementów leksykalnych i aktywności obcych środków słowotwórczych; swoista konkurencja rodzimego elementu i elementu obcego; nowe techniki derywacyjne: derywacja prefiksально-sufiksalna, prefiksacja, w mniejszym stopniu sufiksacja oraz wzrost roli kompozycji;

2) **analityczność** systemu leksykalnego języka słowackiego (procesy multiwerbizacyjne – tworzenie werbo-nominalnych struktur oraz wielowyrazowych połączeń);

¹ Por. m.in. *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1985–1992*. Red. T. Smółkowska. Cz. 1: A–O. Cz. 2: P–Z. Kraków 1998–1999; *Krátky slovník slovenského jazyka*. Red. J. Kačala. Bratislava 1997; J. Horecký: *Internet a internetový*. „Kultúra slova” 2001, roč. 35, č. 1, s. 18–21.

3) **terminologizacja i determinologizacja** systemu leksykalnego (przenikanie elementów z języka potocznego; zacieranie granic w zakresie stosowanych środków leksykalnych, przetwarzanie i dostosowywanie istniejących jednostek leksykalnych do nowych potrzeb i sfer komunikacji; wariantowość jednostek leksykalnych).

Internacjonalizacja systemu słowotwórczego i leksykalnego języka słowackiego

W ostatnim dziesięcioleciu procesy internacjonalizacji nasilają się w zasobach leksykalnych różnych języków słowiańskich. Świadczą o tym liczne publikacje lingwistów polskich, słowackich czy czeskich, obserwujących i badających dzisiejsze słownictwo. Niektórzy z nich wskazują na doniosłą rolę języka angielskiego. Za K. Waszakową można by powiedzieć, że odgrywa on rolę „hojnego dawcy nowego słownictwa, które jest coraz powszechniej używane w innych językach europejskich”². K. Gutschmidt natomiast podkreśla, że „wszystkie te języki wchodzą w socjolingwistyczną makrosytuację, w jedną komunikatywną przestrzeń”³.

We współczesnym języku słowackim internacjonalizacja systemu słowotwórczego przejawia się przede wszystkim w aktywności obcych morfemów afiksalnych, w prefiksacji imiennej rzeczowników i przymiotników. Wysoką produktywnością odznaczają się następujące prefiksy, stanowiące człony kompozycji – złożzeń jednostronnie motywowanych, z pierwszym łacińskim komponentem związanym: *post-*, *de-*, *anti-*, *postproduktívny vek*, *postprivatizáčny*, *dezilúzia občanov*, *antiteroristická koalícia*, *antidemokratické hnutie*, *anti-globalista*. Mówi się tu o tzw. prefiksoidalnych derywatach rzeczownikowych czy przymiotnikowych. Wzrost produktywności wielu prefiksów wiąże się

² Por. K. Waszakowa: *Różnorodność i intensywność procesów przejmowania elementów obcych w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. „Poradnik Językowy” 2001, z. 6, s. 2–14; J. Bosák: *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Bratislava 1999; J. Horecký, K. Buzássyová, J. Bosák: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava 1989; O. Martincová: *Synonymie a antonymie u slovotvorných neologizmu*. W: *Słowotwórstwo a inne sposoby nominacji*. Red. K. Kleszczowa, L. Selimski. Katowice 2001, s. 153–157.

³ Por. K. Waszakowa: *Wpływ najnowszych zapożyczeń na repertuar i funkcje środków słowotwórczych współczesnej polszczyzny*. [w druku]. W artykule tym K. Waszakowa powołuje się na K. Gutschmida: *Tendencija internacionalizaciji v sovremennych slavjanskich literaturnych jazykach*. In: *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Red. J. Bosák. Bratislava 1999, s. 9–17.

w niemalym stopniu ze zmianami cywilizacyjnymi, z reklamą czy swoistym marketingiem. Spośród najbardziej aktywnych tego typu części warto odnotować takie, jak: *mega-/megahit, megahviezda, hyper-hypermarket*// wymienienie z *supermarket, super-/superštát, superpecečka*. Niektóre z przytoczonych tu przykładów mają zabarwienie ekspresywne. W ostatnim czasie zawrotną karierę zrobiła część słowotwórcza *euro-*, temat fleksyjny przymiotnika *európsky*, kojarzony z Unią Europejską, często też z walutą krajów unijnych. Duża produktywność powstających z dnia na dzień złożów z częścią *euro-* wynika przede wszystkim z aspiracji znalezienia się krajów kandydujących, w tym Słowacji, w strukturach Unii Europejskiej, stąd: *europoslanec, eurozákon, eurohymna, euroreferendum, euroskeptik, eurošek, euroregión, eurofond, euromanažér, eurodiskotéka*, np.: *Mladí vzdelaní l'udia v EU majú šancu stať sa euromanažérmi alebo viac prestížne europoslancami; Do únie budú lákať eurodiskotéky* itp.

Bardzo produktywne są serie wyrazów z obcym elementem wzorowane na międzynarodowym skrócie *e-mail*, z dezintegrowanym elementem *e-*. Nawiązuje on do angielskiego przymiotnika *electronic*. W różnego rodzaju formacjach człon *e-* oznacza 'związany z siecią elektroniczną, z Internetem', np.: *e vzdelávanie, e publicistika, e Európa 2005 program, e-mailbanking, e-mailové služby, e-mailová schránka*. Kolejnym obcym elementem może być częśćka *i-*, np. *i-škola*, nawiązująca z kolei do innego kluczowego wyrazu – przymiotnika *internetový* (*internetová škola, internetová infraštruktúra*).

Kompozita przymiotnikowe tworzą pary synonimiczne i antonimiczne, w których uwidacznia się swoista konkurencja elementu rodzimego i obcego oraz ich wymienne stosowanie. Zjawisko to wskazuje na wariantowość jednostek leksykalnych, sprzyja dyferencjacji semantycznej, a tym samym przyczynia się do wzbogacania zasobu leksykalnego języka, np.: *multibodový videokonferenčný server = viacbodová, np. konferencia, antiteroristická koalícia = protiteroristická koalícia; megahit = veľ'hit*.

Wyrażną ekspansywność wykazuje słownictwo komputerowe, które zdominowało niemal wszystkie dziedziny życia człowieka w nowej komputerowej rzeczywistości, rzeczywistości internetowej. Dobitnie ilustrują to zjawisko całe serie leksemów rzeczownikowych i przymiotnikowych związanych z komputerem, jego elementami składowymi, np.: *free-mailový server*, w zdaniu: *prvý free-mailový server, www. znásobil rýchlosť prístupu; hardverová a softverová transformácia* w zdaniu: *prvý slovenský mailový server ukončil hardverovú a softverovú transformáciu; webový prehliadač, webová stránka, softverové filtry, webmaster, freeweby, esemesky, chat*. Warto zwrócić uwagę na kilka zjawisk związanych z przejmowaniem obcych leksemów. Przedstawione przykłady wskazują na ich adaptację fonetyczną i często fleksyjną, chociaż nie zawsze. Procesy adaptacji fonetyczno-ortograficznych sprzyjają szybkiemu wchłanianiu świeżo zapożyczonych wyrazów. Zapożyczają się często obce leksemy w całości,

leksemy tworzące całą serię produktywnych „złożeniozestawień”, takie jak: *phonebanking*, *homebanking*, *telexbanking* (*v spojení s automatickým hlasovým systémem, s počítačem*), *internetbanking*. Ekspansywność wykazują rzeczowniki, które w nieograniczonym zakresie służą za podstawy derywatów przymiotnikowych, np.: *internetový*, *webowy*, *mailový*, *softverový*, *dumpingový*, *chatový*, *on-linový*. Od niektórych rzeczowników tworzone są derywaty czasownikowe, np.: *mailovať*, *chatovať*, *xerovať*, *esemeskovať*, pozostałe derywaty to przykłady z sufiksem *-ovať*, np.: *sponzorovať*, *zoonovať* (*pozorovať* *veľmi prenikavo*), *drogovať*. Uwzględnione derywaty czasownikowe powstały z uwagi na konieczność tworzenia nowych nominacji, dostosowania ich do potrzeb komunikacyjnych, do nowej rzeczywistości.

Analityczność systemu leksykalnego

Tendencja do analityczności systemu związana jest z potrzebą precyzyjnego i eksplicytnego wypowiedzania się. Struktury opisowe, głównie konstrukcje werbo-nominalne, zwłaszcza w tekstach specjalistycznych, w publicystyce są środkami służącymi do uzyskania większej abstrakcyjności i precyzji w wyrażaniu sądów. Świadczą o tym następujące przykłady prasowe: *podat' demisiu*, *riešiť problémy*, *vyvolat' šok*, *poskytovat' možnosti*, np.: *poskytuje možnosti kontroly a zabezpečuje stálu súvislosť preberaného účiva*; *mat' funkciu*, np.: *Prenos môže mať funkciu centrály a podstanice*; *utvárat' predpoklady*, np.: *Koncepcia útvara predpoklady na rozširovanie a prehlbovanie domáceho a zahraničného trhu*.

Oprócz analizmów werbalnych, bardzo produktywne są struktury przymiotnikowo-rzeczownikowe, które funkcjonują jako ustalone połączenia, np.: *európsky bezpečnostný systém*, analogicznie urobiony *samostatný bezpečnostný systém*, *program národnej obnovy*, *kontroverzná privatizácia*, *celoeurópsky program*. Ekspansywne są również struktury będące swoistymi metaforami, takie jak: *odísť z vysokej politiky* – w znaczeniu ‘ustąpić, odejść z wysokiego stanowiska’, *vojna nervov*, *očistný proces* ‘proces oczyszczenia z zarzutów’, np.: *Šéfka narodniarov zdôraznila, že SNS je po očistnom procese*.

Przedstawione procesy multiwerbizacji dają zwielokrotnione możliwości stylistyczne i ekspresywne, dostosowują się do nieustannie zmieniających się potrzeb komunikacji międzyludzkiej. Jednakże ich przesadne nadużywanie w tekście prowadzi do pewnej automatyzacji, do powstawania napuszonych stereotypowych szablonów stylistycznych. O tendencji do pewnego rodzaju automatyzacji w systemie leksykalnym języka słowackiego świadczy bardzo duża liczba złożzeń. H. Jadacka podkreśla, że „Współczesny system słowo-

twórczy jest nastawiony na automatyzmy, eliminuje (w zarodku) komplikacje natury morfonologicznej”⁴.

Terminologizacja i determinologizacja

Tendencje te przenikają system leksykalny języka słowackiego. Tworzenie terminologii jest działaniem świadomym, tak jak nominacja. Zatem świadomie kreujemy nowe leksemy, nowe terminy, które przenikają do sfery publicystyki, codziennej prasy, do mediów. Nasila się dziś proces swoistej determinologizacji lekсыki. Wiele wyrazów zarezerwowanych dla słownictwa specjalistycznego, takich jak: *holding*, *know-how*, *controlling*, *dizajnér*, *šoubiznis*, *lobing*, *infovek*, z którymi użytkownicy języka mogą się zetknąć poza tekstami naukowymi, odnajdujemy w prasie, w dodatkach do dzienników, które dotyczą takich dziedzin, jak ekonomia czy komputeryzacja. Obserwuje się postępującą demokratyzację pewnych zjawisk otaczającego nas świata.

W ostatnim czasie zacierają się granice między stylami czy odmianami języka w zakresie stosowanych środków leksykalnych. Z jednej strony dąży się do precyzji wypowiedzi, a z drugiej – do spontaniczności, do swobody, czego wyrazem jest obecność w tekstach prasowych takich wyrazów, jak: *knihohit*, *kinohit*, *kinotop*, *superštát*, *superpecečka*, *hitovka*. W języku ogólnym zatem wykorzystuje się modele i środki słowotwórcze pochodzące z odmiany potocznej, z odmian profesjonalnych. Mamy tu cały szereg neologizmów – *quasi*-złożeń o charakterze ekspresywnym, które również wzbogacają słownictwo, obserwujemy tendencję przeciwną internacjonalizacji, tendencję sprzyjającą powstawaniu lekсыki ekspresywnej, lekсыki niskiej.

Równocześnie zaś rozwój wiedzy, przeobrażenia cywilizacyjne, kulturowe prowadzą do upowszechniania się w lekсыce prasy, w języku ogólnym licznych leksemów o genezie terminologicznej. Dokonują się swoiste procesy intelektualizacji języka. Oprócz nowego repertuaru środków słowotwórczych, obserwujemy wyraźne zmiany w polach tematycznych wywołanych różnymi przyczynami cywilizacyjnymi czy przeobrażeniami społeczno-politycznymi i kulturowymi. Pojawiają się jednostki leksykalne o dużej frekwencji tekstowej, związanej z procesami globalizacji różnych dziedzin życia.

Lekсыkę jako całość cechuje otwartość, a w ostatnim półwieczu niezwykła dynamika; słowa wedrują i przemieszczają się, zmieniają swoje pierwotne znaczenie, funkcjonują w różnych odmianach. Natomiast słowotwórstwo przestaje być dyscypliną wyłącznie koncentrującą się na systemie, można więc

⁴ H. Jadacka: *System słowotwórczy polszczyzny (1945–2000)*. Warszawa 2001.

powtórzyć za J. Furdíkiem: „Slovotvorba sa dnes chápe ako dynamická otvorená nominačná oblasť podporovaná ostatnými nominačnými oblasťami a spätne ich podporujúca, pretváraná a pretvárajúca, maximálne využívaná v prospech všestrannej efektívnej komunikácie”⁵.

Literatura

- Bosák J.: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava 1989.
- Dolník J.: *Súčasný slovenský jazyk. Lexikológia. Seminárne cvičenia*. Bratislava 1990.
- Furdík J.: *Systémové a funkčné porovnanie slovanských jazykov*. „Slovenská reč” 2001, č. 1, s. 52–57.
- Horecký J.: *Internet a internetový*. „Kultúra slova” 2001, roč. 35, č. 1, s. 18–21.
- Horecký J., Buzássyová K., Bosák J.: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava 1989.
- Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Red. J. Bosák. Bratislava 1999.
- Jadacka H.: *System słotwórczy polszczyzny (1945–2000)*. Warszawa 2001.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. Red. J. Kačala. Bratislava 1997.
- Martincová O.: *Synonymie a antonymie u slovotvorných neologizmů*. W: *Słotwórstwo a inne sposoby nominacji*. Red. K. Kleszczowa, L. Selimski. Katowice 2000, s. 153–157.
- Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1985–1992*. Red. T. Smółkowa. Cz. 1: A–O; Cz. 2: P–Z. Kraków 1998–1999.
- Waszakowa K.: *Różnorodność i intensywność procesów przejmowania elementów obcych w słotwórstwie współczesnej polszczyzny*. „Poradnik Językowy” 2001, z. 6, s. 2–14.
- Waszakowa K.: *Wpływ najnowszych zapożyczeń na repertuar i funkcje środków słotwórczych współczesnej polszczyzny*. [w druku].

⁵ Por. J. Furdík: *Systémové a funkčné porovnanie slovanských jazykov*. „Slovenská reč” 2001, č. 1, s. 55.

Mariola Szymczak

Súčasná lexikálna a slovotvorná tendencie v slovenčine

Resumé

Ciel'om príspevku bolo ukázať aktuálne vývinové tendencie v oblasti slovenskej lexiky a slovotvorby. K charakteristickým tendenciám patrí: internacionalizácia, analytickosť systému (multiverbizácia a univerbizácia), terminologizácia a determinologizácia lexiky. Analýza skúmaných príkladov ukazuje najmä na produktivnosť kompozít, na kvantitatívny rast a dotváranie lexikálnych pomenovacích jednotiek. Vzhľadom na novú skutočnosť slovenská lexika sa vyznačuje značnou dynamikou a je otvorená na nové lexikálne jednotky. Prispôsobuje sa novým spoločensky podmieneným komunikačným potrebám.

*Mariola Szymczak***Modern lexical and word-formation's tendencies in Slovak language****S u m m a r y**

This article discusses the problem of morphological and lexical tendencies in contemporary Slovak language on the basis of papers (magazines). The analysis touch the internacionalizes as well as terminalization and detterminalization. The best productivity of the formation are the composites. The lexical system is still open and dynamic.